

§1.18 ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК З НЕФОРМАЛЬНИХ СУБКУЛЬТУР (Мужанова Н.В. Національний авіаційний університет)

Вступ. Життя людини сповнене постійних пошуків нових можливостей. Починаючи з професійного розвитку і завершуючи особистісним буттям процеси самореалізації і самоактуалізації є супутниками зрілої особистості.

Постановка проблеми. В науковій психології терміни «зрілість» і «дорослість» не є тотожними. Тож варто зауважити існування не лише термінологічних, але й розбіжностей верхніх і нижніх вікових меж зрілого віку. В працях багатьох дослідників [1; 2; 3; 4; 5], для позначення вікового періоду дорослість, зазначено вільне послуговування термінів – «зрілість» і «дорослість». Сферою нашого зацікавлення є період зрілості (середньої дорослості).

За основу нами було взято періодизацію Б. Г. Ананьева, у якій він визначав три фази дорослості: рання дорослість (18-25 років), середня (26-46 років) і пізня (47-60 років). Критерієм вибору учасників дослідження була їх відповідність цій віковій фазі – 26-46 років (середня дорослість) [1].

Психологічним новоутворенням періоду дорослості власне і є зрілість, в якості інтегративного особистісного утворення. Зріла особистість – це результат особистісного зростання, успішної самоактуалізації [3; 4; 6; 7]. Саме цей віковий період більшість дослідників визначають періодом “акме” – сприятливим періодом звершень і повного розкриття свого потенціалу [4].

Неформальна субкультура може слугувати сприятливим середовищем для зростання особистісної зрілості її членів. Встановлено, що члени субкультурної групи успішніше самоактуалізуються, порівняно з пересічними громадянами [6].

Виклад основного матеріалу. Терміни «самореалізація» і «самоактуалізація» у низці авторських праць визначаються, як тотожні. Хоча по суті вони є радше рядоположні. Сучасна наукова психологія ці поняття розмежовує, зміщуючи самоактуалізацію в більш духовний спектр, а самореалізацію – у практичний.

Таким чином постає питання, чи буде самореалізація членів неформальної субкультури такою ж успішною, як і їх самоактуалізація? Відповідь на це питання ми вирішили дати за допомогою емпіричного дослідження жінок, які є активними членами неформальної субкультури. В нашому суспільстві до жінок цього віку висувається багато суперечливих вимог: кар'єра – материнство, активність в діях – поступливість в стосунках тощо. Отже, метою нашого дослідження є пошук особливостей самореалізації представниць неформальної субкультури середнього дорослого віку.

Найважливішою особистісною характеристикою людини і показником її зрілості у дорослому віці є успішна самореалізація. Багатовимірний опитувальник самореалізації особистості С. І. Кудінова цілком відповідає меті нашого дослідження [8]. Опитувальник було розроблено в Росії у відповідності з його авторським [8] полісистемним підходом, в якому здійснено аргументований виклад сутності поняття самореалізації та самоактуалізації. Згідно з поглядами автора [8] самореалізація – це втілення (опредметнення) своїх здібностей, знань, умінь й навичок, реалізація можливостей «тут і зараз», в поточний момент часу, в різних сферах життєдіяльності. Тоді, як самоактуалізація – це прагнення реалізувати свій потенціал, саме у значущій для субекта сфері, не залежно від наближеності чи віддаленості перспективи [8].

Методика спрямована на виявлення специфіки самореалізації суб'єкта. Опитувальник містить 20 шкал (19 базових і одну контрольну). Базові характеризують самореалізованість тоді, як контрольна висвітлює концептуальний підхід автора [8], а саме його полісистемну модель самореалізації особистості.

До дослідження долучилися 112 жінок середньо дорослого віку. Первинним етапом інтерпретації результатів респонденток було встановлення рівня їх відвертості під час діагностики. Було виявлено, що у більшості випадків їх відповіді були зумовлені соціальною бажаністю. Відповіді жінок з традиційного суспільства були більш правдивими ($p \leq 0,02$). Шкалу брехні не змогли подолати 24 респондентки з 64 продіагностованих «неформалок» та 7 пересічних жінок з 47 протестованих. Тому в нижче поданому аналізі подані результати лише 80 респонденток: 40 активних учасниць неформальних субкультур (експериментальна група) та 40 представниць загально-традиційної культури (контрольна група).

Наступним етапом було визначення міри прояву характеристик самореалізації, поданих в методиці [8]. Отримані результати надали можливість стверджувати про середній рівень вираженості шкал самореалізації в обох досліджуваних групах. Проте відмінності між двома групами було виявлено, хоча й в межах цього діапазону.

Варто зауважити, що показники шкал самореалізації представниць неформальної субкультури вищі, порівняно з результатами жінок

Таблиця 1

Характеристики самореалізації жінок з неформального субкультурного середовища та традиційної культури

Шкали	ЕГ	КГ	t -	U-
	<i>Хсер</i>	<i>Хсер</i>		
Особистісна самореалізація	3,1750	2,9750		
Шкала брехні	16,6500	12,2000	2,230**	
Соціально-корпоративні установки	17,3500	12,2250	2,935*	
Суб'єктивно-особистісні установки	16,1750	15,5750		
Активність	15,0000	11,0500	2,711*	
Інертність	13,4500	8,1750	3,116*	
Оптимістичність	14,2500	9,5250		3,537* **
Песимістичність	10,5500	7,1750	2,01***	
Інтернальність	13,8500	8,3250		4,343* **
Екстернальність	11,9500	8,6500		2,462* **
Соціоцентриська мотивація	13,6000	9,8500	2,685*	
Егоцентриська мотивація	14,5250	12,4500		
Креативність	12,5500	11,7000		
Консервативність	15,9250	14,0750		
Конструктивність	12,9000	8,3500	3,372***	
Деструктивність	11,1250	10,2000		
Соціальні бар'єри	16,1500	12,2750	3,270**	
Особистісні бар'єри	15,1500	12,4500		

Примітки: ЕГ – експериментальна група; КГ – контрольна група; *Хсер* – показники середніх значень; t – критерій Стьюдента; U – критерій Манна-Уїтні; * – $p \leq 0,05$; ** – $p \leq 0,02$; *** – $p \leq 0,01$;

традиційних культурних поглядів (табл.1). Це свідчить про інтенсивніший вияв самореалізаційних ознак у жінок-неформалок, порівняно з пересічними ровесницями.

Зупинимось на порівняльному аналізі окремих характеристик самореалізації респондентів. Відмітимо відсутність у респонденток обох груп особливої активності щодо розширення свого кругозору, розвитку ерудиції та інших інтелектуальних, особистісних й морально-етичних якостей. Визначений показник інертності представниць неформальної субкультури вказує на те, що для жінок-неформалок професія слугує лише вимогою життя. Тому особливого бажання підвищувати свою майстерність у них не має бажання. Подібні дії вони вчиняють лише за вимушених обставин. Також їм не притаманна участь у суспільному житті колективу, громади, міста. Вони прагнуть уникати участі у масових соціально значущих заходах.

Якщо брати до уваги сепарованість членів неформальної субкультури, від загально традиційного соціуму, то інертний рівень самореалізації дорослих жінок, учасниць неформальної субкультури, може бути аргументований їхньою тривалою участю в ній. Проте дорослі жінки із традиційної спільноти продемонстрували ще більш примітивний рівень самореалізації – ірраціональний, – який характеризує їх, як безініціативних і пасивних, не залежно від напрямку їх діяльності. Вони схильні вважати, що все має відбуватися саме по собі. Саморозвиток, побудова кар'єри, набуття професійної компетентності чітко пов'язаний із низкою складнощів на які вони не зважаються. Суспільна діяльність та громадська активність їх не приваблюють. Основними прагненнями їхнього життя виступають відпочинок, розваги й веселе дозвілля.

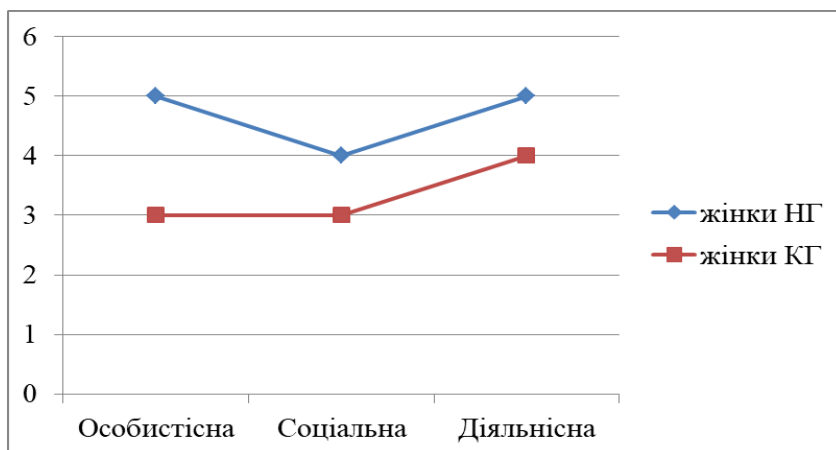

Рис.1. Домінуючі види самореалізації жінок.

Результати дослідження дорослих представниць неформальної субкультури не дозволили встановити їх домінуючий вид самореалізації, оскільки у них було виявлено найвищу шкальну оцінку за двома видами з трьох (особистісна і діяльнісна). Таким чином, нами було виявлено умовний симбіоз прагнення до духовного розвитку і досягнень в діяльності, не залежно від її виду (професійна, творча, спортивна, учбова). І хоча соціальна реалізація не є домінуючим видом самореалізації, проте визначається респондентками, як важлива.

Домінуючим видом самореалізації представниць традиційної культури визначено саме діяльнісний. Тож в пріоритеті у них все ж таки самореалізація в професійному плані. Особистісний та соціальний варіанти самореалізації для них не є популярними (див. рис.1).

Заключним етапом дослідження є якісний аналіз кожної зі шкал самореалізації.

Шкала соціально-корпоративні установки самореалізації. Вона спрямована на висвітлення вираженості

установок до самореалізації суб'єкта пов'язаними з прагненням продемонструвати свої можливості, досвід, знання, вміння й здібності для наступного покращення взаємин в колективі, підвищення продуктивності праці, особистісного зростання деяких колег та ін. Автор [8] стверджував, що високі показники за цією шкалою найчастіше спостерігаються у тих людей, професія яких передбачає служіння (військові, лікарі, церковні діячі та ін.).

Жінки-неформалки продемонстрували вищі показники ($p \leq 0,05$) за цією шкалою, порівняно з пересічними жінками, що свідчить про домінуюче прагнення у них реалізувати себе шляхом спільного творення блага. Неформальна субкультура є спільнотою ідейних однодумців, які поділяють цінності й спосіб життя. Тож високі показники за цією шкалою самореалізації цілком вкладаються в парадигму уявлень про членів неформальної субкультури (див. рис. 2).

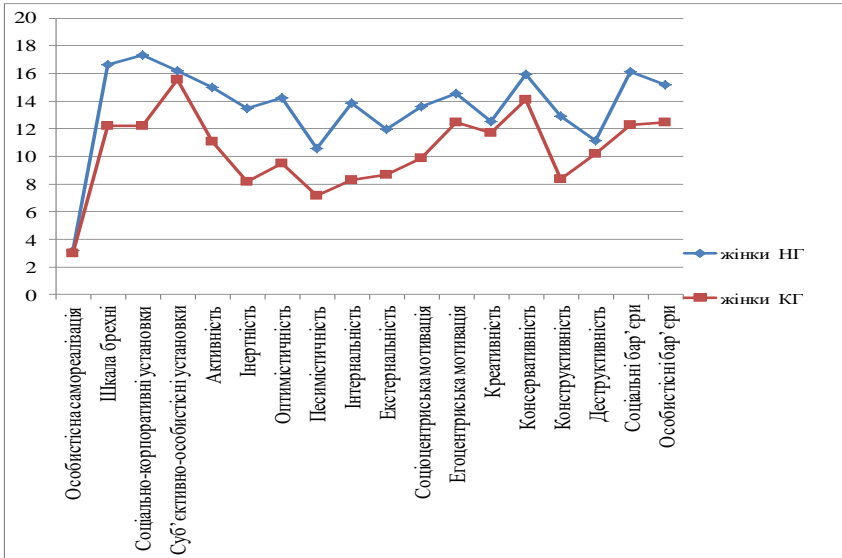

Рис.2. Графічне зображення характеристик самореалізації жінок.

Шкала суб'єктивно-особистісні установки самореалізації є полярною до першої. Високі бали за цією шкалою свідчать про домінування в особистості установок, які спрямовані на власну персону. Пересічні жінки на протигагу «неформалкам» продемонстрували вищі показники за цією шкалою. Відповідно головним для них є реалізація свого потенціалу в різноманітних сферах з метою отримання ще більших дивідендів: отримати підвищення, зробити себе винятковим, причарувати колектив. Це характеризує пересічних жінок, як таких що скористаються всіма можливостями для досягнення й реалізації важливих для себе цілей, при цьому не враховуючи інтереси інших.

Шкала активність відображає силу й слабкість нервової системи й властивості темпераменту. Високі показники за шкалою є ознакою інтенсивної активності, енергійності в проявах самореалізації. Респондентки обох досліджуваних груп продемонстрували високі показники за цією шкалою. Але результати жінок-неформалок були вищими ($p \leq 0,05$), порівняно з пересічними жінками. Таким чином можна стверджувати, що жінки-неформалки перебувають у постійному русі, як зонішньому так і у внутрішньому. Виявляють прагнення реалізувати свій потенціал в різних, інколи навіть неочікуваних сферах життєдіяльності.

Шкала інертність протилежна активності. За цією шкалою результати респонденток обох груп також достовірно відрізняються. Інертність учасниць неформальної субкультури порівняно вища ($p \leq 0,05$), ніж у представниць традиційної культури. Такі показники характеризують члєнкинь субкультури, як осіб з обмеженим спектром варіативності поведінки. Вони тяжіють до більш стереотипних, однотипних й подекуди примітивних прийомів самовираження.

Шкала оптимістичність фіксує домінування

позитивного емоційного настрою. Згідно з отриманими даними у жінок з неформального субкультурного середовища показник «оптимістичність» достовірно вищий ($p \leq 0,01$), порівняно з відповідними показниками пересічних жінок. Це свідчить про те, що у «неформалок» переважають позитивні емоції й очікування від власної діяльності, радість та оптимізм на початку своїх справ. Вони з більшою впевненістю дивляться у своє майбутнє й простіше переживають невдачі.

Шкала песимістичність розкриває негативний психоемоційний настрій суб'єкта. І хоча за цією шкалою достовірно вищі показники ($p \leq 0,01$) також було виявлено у жінок з неформального субкультурного середовища, порівняно з пересічними жінками, проте показники за цією шкалою є нижчими, порівняно зі шкалою «оптимістичність». Тож здебільшого «песимістичність» відображає притаманні «неформалам» фіксовані форми поведінки, які й виступають основною перепорою для повноцінного самовираження.

Шкала інтернальність. Високі бали за цією шкалою свідчать про високий рівень самоконтролю. Жінки-неформалки продемонстрували порівняно вищі бали ($p \leq 0,01$), ніж пересічні жінки. Таким чином можна стверджувати, що «неформалки» досить добре контролюють свої вчинки, реакції та поведінку в цілому під час самореалізації. Також їх самоконтроль дозволяє їм прогнозувати ситуації й впевненіше рухатися до намічених цілей. Високі показники за цією шкалою є позитивним індикатором самореалізації.

Шкала екстернальність виявляє слабкість контролю і самоорганізації під час самореалізації. Високі бали вказують на низький поріг самоорганізації. Представниці неформальної субкультури за цією шкалою також отримали вищі бали ($p \leq 0,01$), порівняно з пересічними жінками.

Проте, варто зауважити, що у жінок в обох досліджуваних групах інтернальність домінує над екстернальністю, наявна вища інтенсивність прояву цих ознак. Саме у «неформалок» вираженість цих показників достовірно вища, що свідчить про частіший прояв у пересічних жінок бажання перекладати відповідальності на інших людей та обставини.

Шкала соціоцентриська мотивація самореалізації. Високі бали за нею свідчать про переважання соціально схвалюваних мотивів самореалізації досліджуваної особи. У жінок з неформальної субкультурної групи достовірно ($p \leq 0,05$) вищі показники за цією шкалою, порівняно з жінками з традиційного культурного середовища. Отже, можна стверджувати, що основною спонукою власного самовираження жінок-неформалок виступає стійке бажання змінити світ навколо себе на краще, при цьому орієнтуючись на соціальне схвалення членів власної субкультури.

Шкала егоцентрична мотивація самореалізації висвітлює спрямованість особистості на самореалізацію шляхом орієнтування виключно на власні вузькоособистісні мотиви. За цією шкалою достовірних відмінностей між показниками респонденток виявлено не було. Проте варто зазначити спрямованість жінок-неформалок на особистісну зацікавленість, що може бути наслідком їх тривалої участі в неформальній субкультурі.

Шкала креативність розкриває неординарні способи та засоби самовираження особистості. Згідно з показниками у представниць неформальної субкультури більш різноманітніші схеми самореалізації. Проте респондентки обох досліджуваних груп продемонстрували не високі результати за цією шкалою. Також було виявлено деякі складності з переключенням з однієї діяльності на іншу.

Шкала консервативність спрямована на виявлення інтелектуальної, комунікативної та поведінкової стереотипії. Жінки з обох досліджуваних груп продемонстрували високі

показники за цією шкалою. Дорослі жінки, незалежно від культурного середовища, вважають за краще в своєму житті уникати змін, прагнуть стабільності й не бажають змінювати стандартні схеми самовираження навіть за умови незадоволення своїм життям чи діяльністю. Вони більш схильні взагалі відмовитися від задуманого, ніж змінити тактику чи стратегію досягнення результату.

Шкала конструктивності вказує на позитивну результативність процесу самореалізації. За цією шкалою вищі показники ($p \leq 0,01$) було виявлено у жінок-неформалок, ніж у пересічних жінок. Високий рівень конструктивності свідчить про швидке і якісне засвоєння специфічних дій, заходів, способів самовираження і засвоєння нових спеціалізацій, навичок власного самовдосконалення.

Шкала деструктивності оцінює недосконалість та непродуктивність самореалізації особистості. Високі бали вказують на те, що всі зусилля при виконанні діяльності, проведенні громадських заходів не досягають запланованого результату. Рівень деструктивності в досліджуваних групах майже відповідний й невисокий. З огляду на це можна стверджувати, що «деструктивність» самореалізації респонденток виявляється у збіднених захопленнях, вузько спрямованим особистісним розвитком й іншими легкодоступними засобами.

Шкала соціальні бар'єри. Високі показники за шкалою вказують на складнощі й перепони в самореалізації, що в свою чергу зумовлені несформованістю способів і прийомів самовираження особистості. У представниць неформальної субкультури показники за цією шкалою високі й порівняно вищі ($p \leq 0,02$), ніж результати пересічних жінок. Таким чином можна сказати, що жінки з неформального субкультурного середовища володіють низьким професійним рівнем, а також у них несформована здатність до прогнозування віддаленої перспективи. Ці бар'єри

можуть бути зумовлені їхньою низькою поінформованістю, недостатністю досвіду і знань або одноманітністю інтересів. Субкультура за цих обставин може бути обмежувачим фактором.

Шкала особистісні бар'єри діагностує особистісні особливості індивіда, які перешкоджають повноцінній самореалізації суб'єкта. Високі бали будуть ознакою наявності тривоги, ригідності й невпевненості за умови необхідності виступу перед колегами або незнайомцями, емоційною розгальмованістю або несприйняттям критики, образливості. З огляду на результати відповідей, таких особистісних бар'єрів у жінок з неформальної субкультурної спільноти досить багато.

Висновки. Встановлено психологічні особливості самореалізації дорослих жінок з неформального субкультурного середовища, порівняно з їх ровесницями з традиційної культури:

- існують відмінності в домінуючих складових самореалізації;

- існують відмінності в інтенсивності вияву ознак самореалізації;

- самореалізація жінок-неформалок базується на соціально-корпоративних та суб'єктивно-особистісних установках, узгодженості соціальних і особистісних бар'єрах, консервативності й активності тоді, як основою самореалізації пересічних жінок є суб'єктивно-особистісні установки, консервативність, егоцентриська мотивація, особистісні і соціальні бар'єри;

- констатуємо в членів неформальної групи спрямованість на духовне та соціальне в процесі їх самореалізації;

- вікові особливості жінок-неформалок проявляються в компенсації «консерватизму» впливом субкультури, яка обумовлює їх «соціоцентриську мотивацію».

Перспективи подальших наукових пошуків. Перевірка існування взаємозв'язків між показниками інтенсивності самоактуалізації та самореалізації у зрілих жінок, які є приналежні до неформальної субкультури.

Список використаних джерел:

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. Питер, 2001. 272 с.
2. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва, 2004. 752 с.
3. Ильин Е. П. Психология взрослости. Питер, 2012. 544 с.
4. Журавльова Л. П. Емпатія та особистісне зростання в акмеогенезі. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 134-140
5. Кон И. С. *В поисках себя: Личность и ее самосознание*. Москва, 1984. 335 с.
6. Мужанова Н. В. Неформальна субкультура, як чинник особистісного зростання молоді. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства: монографія / Ред. колегія: Т.В. Коломієць, Т.Ю. Кулаковський, Г.В. Пирог; за науковою редакцією професора Л.П. Журавльової*. Житомир: Вид. О. О. Євнюк, 2020. С. 84-94.
7. Мужанова Н. В. Особенности личностной зрелости представителей неформальной субкультуры. *Science and Educationa New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. VIII(90). С. 62-66.
8. Кудинов С. И. Полисистемный подход исследования самореализации личности. *Сибирский педагогический журнал*. 2007. №11. С.337-346

